

DISSERTATIO, 21

De,

ZOOPÆDIA
MORALI,

Quam

DIUINA FAUENTE GRATIA,

Consensu Ampliss. FACULT. PHILOSOPH.

In Regia ad Auram Academia,

Et Auditorio Maximo,

SUB MODERAMINE

Viri Clarissimi,

DN. JOH. MUNSTER,

Philos. Pract. & Hist. Prof.

Discutiendam modeste sistit

S. R. M. Alumnus.

JOHANNES RYDBOHM,

Ostro-Gothus.

Ad diem 12 Septemb. Anno 1703.

Exc. Jo. WALL.

Joh. Winman

SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS

Summæ Fidei Viro,

REVERENDISSIMO IN CHRISTO

PATRI ac DOMINO,

DN. HAQUINO

SPERLE

S. S. Theologiæ DOCTORE

Consummatissimo,

Inclytæ Diœcesios Lincopensis

EPISCOPO

Eminentissimo,

Venerandi Consistorii PRÆSIDI

Longè Celeberrimo,

Gymnasii & Scholarum ejusdem

Diœcesios EPHORO Gravissimo,

MÆCENATI & PROMOTORI Maximo,

submissa animi veneratione æter-

num colendo.

PACEM, FELICITATEM, ANNOS!

antistes grandis, Lumen Præsesque
Sophorum,

Ost Gothicæ PRÆSUL gentis &
alme Pater.

Quam subito trepidant jamnunc mea corda
pavore!

Quam mea jam currit perpius ossa timor!
Cum fulgore Tuo frontem satagit decorare
Fœtus, quem profert nostra Thalia rudis:
Sed prompte reficit vires animumque ministrat
Militiæ divæ principis aura sacra;

Qua SPESSE Gothicum Sidus complectitur
omnes,

Qui cupida Phœbi dogmata mente colunt.
Accipe nunc igitur munus celeberrime DOCTOR,
Pectore quod calido Fennica Musa litat.
Meq; tuum servū & submissâ mente clientem,
Digneris solito more beare Tuo:
Scilicet admotis manibus mihi subveniendâ,
Quem paupertatis grande gravavit onus.
Elogiis celebrent meritis Te Vesper & Ortus,
Dum solitam fundit Phœbus ab axe comam:
Et demum cano multum venerabilis ævo,
Elysi nemoris rura beata colas!
Hæc piæ voces fundam penetralibus imis,
Dum mea vitalis spiritus ossa fovet.

REVERENDISS: VESTRÆ PATERNITATIS

Cultor Devotissimus
J. R.

Adm. Reverendo & Amplissimo Domino,

DN. M. OLAO LANGELIO,
Cathedralis Lincopensis & Eccles. quæ
ad S. Laurent. Ædem colligitur PASTORI
& ARCHI-PRÆPOSITO longè meritissimo,
Consist. ADSESSORI Seniori gravissimo,
ut olim Præceptori optimo, ita nunc
Promotori magno, quovis reveren-
tiæ cultu prosequendo

Nec non

Reliquis Consistorii prædicti ADSES-
SORIBUS æqvissimis, Clarissimis Gy-
mnasii LECTORIBUS singulis, Præce-
ptoribus & Promotoribus optimis, pia
mente perpetuo venerandis,

PROSPERA QUÆVIS!

S*erena fronte respicite, Adm. Reverende
& Clarissimi Domini, Promotores be-
nignissimi, exiguum hocce Specimen Academi-
cum, quod Vobis in devota observantia & grati-
tudinis τιμήνιον consecratum eupit, qui pro
Vestra incolumitate calidas fundere preces non
desinet, dum spirat.*

Ampliss. Vestr. Nominum

Devotus cultor

J. Rydbohm.

Ad Virum Juvenem
Virtutis & Eruditionis gloria Conspicuum,
DN. JOHANNEM RYD BOHM,
Alumnum Regium dignissimum,
Commilitem & amicum meum di-
lectum,
DE ZOPOEDIA MORALI
doctè & nervosè differentem,
Gratulatio:

*quam tua promeruit virtus genero-
sa corollam,
In Sophia studiis ingenique
bonis,
Hoc mentis Specimen pretiosa laude coru-
scans*

*Musarum applausu, rite probare potest.
Maeste! Tuis studiis & sacris ausibus
adsit*

Inque usus patrios dirigat, ipse DEUS!

Subitò quidem, affectu
tamen prolixiore
scripta

â
JOH. FLACHSENIO,
D. & Prof. Primario.

Kling = Dicht.

Drstånders Währ i Acht att eaa förstån-
dige höres;

Med Tid och Tilt än fore til Sommar'n
hårda uth/

At der på fölia må een hymnig Höst till Sluue
An mehra Prijswärde år/ dilt alla icke edres;
Fast mongen Wägar på/ des Uppsäat doch
förstöres.

Hår gälla wäl ibland Pistoler/ Lood och Kruue;
Hoos Mars ståar altid bli/ Riid/ Tijd/ Seit/
Hugg och Stiue.

Men uppå Pindi kline med rålige mod ale
göres.

Fördenskuil ären J/ Her RYDBOHE myc-
tit säk/

Som sticig på Ehr Wacht haa stådt/ och noga
achteat

Ehr ljustwe Ungdoms Währ; så Morgon sä-
som Qwäll

Hwad lärda Wån haa lärde med alsware sinn
berrachteat.

Eet wackert Sommar Prof wij nu der af
hår see;

Een fruch:sam Höst här på/ O Himmet
wårdes gee!

Så Inskar

N. V. M. D. & P.

A. Ω.

CAPUT I.

De

PARTE GENERALI ZOOPÆDIÆ.

§. I.

Quod Summum Numen circa ipsa primordia rerum, totum hocce mundi systema, omnipotentis suo verbo creatum, Sole, Luna, Planetis, Stellis, quovisque genere arborum, herbarum & graminum, nec non animantibus cujuslibet generis volatilium, gressilium atque natatilium, artificiosissime exornasset, etiam hominem, cui hæc omnia inservirent, intra sextiduum, ineffabili sua bonitate condidit; eundemque omni genere virtutum, tam moralium, quam intellectualium, adeo condecoravit, ut ipsam DEI imaginem haud obscure exprimeret. Verum hisce non contentus homo, sed majora affectando, semet ipsum immortalitatis, sapientiæ & sanctitatis tunica

A

ipo-

spoliavit, imo virtutum omnium con-
 plexu atque tota sua concreata perfe-
 ctione, adeo misere se privavit, ut exi-
 gua tantum vestigia remanserint; quo-
 rum ulteriori culturæ, post illam nun-
 quam tatis deplorandam metamorpho-
 sin, à solidæ eruditionis viris, adhibita
 sunt certa quædam præcepta scitu ma-
 xime necessaria, quæ, uno verbo, Phi-
 losophiæ Moralis nomine veniunt. Cu-
 jus considerationem verbo tantum ag-
 gressuri, depræhendimus illam ipsam,
 instar uberrimi fontis in varios rivu-
 los abeuntis, tantæ amplitudinis esse, ut
 compræhendat sub se Moralia non tan-
 tum: *Oeconomica*: utpote qua ratione do-
 mus & familia est regenda, insuper et-
 iam quomodo Maritus & Uxor in ca-
 stitate atque timore Domini vitam de-
 gentes, liberos suos quovis exercitio pie-
 tatis instituendos curare debent, & porro,
 quomodo liberi tenentur, quavis pietate
 filiali suos prosequi parentes: sed & *Pol-
 itica*, quomodo Reges & summi Im-
 perantes, publicam salutem quærere de-
 bent,

bent, & subditi iterum suo Magistratui debita solvere, & eorum summa animi veneratione, memores esse, atque ubi- vis locorum ipsis quævis fausta adpre- cari: imo Historica, per plurima enim, tam Virtutum, quam vitiorum exempla Historici proferunt: nec non cognitio- nem & cultum Divinum naturalem con- cernentia Moralia, intra complexum su- um continet Philosophia Moralis, utpo- te: DEUM esse colendum &c. præter in- numerata alia, quibus recensendis, nec tem- pus, nec charta, nec tenuitas virium mearum sufficerent, nec instituti ratio requirit, idcirco illa ipsa consultius silen- tio involvenda duco.

§. 2. Disciplina hæc intra suos can- cellos insignem amplitudinem, respectu Materiæ circa quam, comprehendit, & ratione Formæ tractandi, docendi & discendi Moralia, non simplicem, sed multiplices variosque admittit modos, utpote 1. Gnomologicum, intellectum, de vita bene instituenda, gravissimis im- buentem sententius; 2. Apodicticum, qui
con-

consistit in demonstrando quid sit re-
ctum, quidque absonum ac dictamini
rectæ rationis contrarium 3. Paræneti-
cum sive Præceptivum, qui egregiis ad-
monitionibus & adhortationibus volun-
tatem & appetitum, ad ea, quæ honesta
sunt, excitat & assuefacit. Et 4. Mo-
dum Paradigmaticum, cujus usus in eo
consistit, ut mortales aliorum egregiis
exemplis excitentur, ad facienda illa,
quæ honestati & rectæ rationi maxime
sunt congruentia, ea autem, quæ virtuti
disconveniunt, instar veneni fugienda.

§. 3. Insignem vim, & admirandum,
ne dicam, prorsus Divinum robur, exem-
plis inesse, animos mortalium commo-
vendi ad ea, quæ honesta, atque Legi-
tam Divinæ quam humanæ maxime
convenientia sunt, sectanda, nec non ex-
ecranda sceleratissimorum hominum fa-
cinora, vel fugienda, vel amplectenda,
cuius, rectâ ratione prædito, etiam me-
tacente, obvium est. Quotidiana quip-
pe experientia satis superque docet, at-
que inculcat, illos, qui cum bonis ver-
san-

fantur; eorum piis colloquiis, honestis moribus, & integra vita, varios atque insignes variarum virtutum profectus facere: alios autem qui pravorum utuntur consortio, non posse non pestifera eorum contagione deteriores evadere, juxta egregium illud Siracidis effatum: *cap. 13. 1. Qui attingit picem, se inde pollutum reddit, & qui versatur cum superbis, superbiam discit.* Ea quoque de causa, DEUS populum suum peculium, severissime prohibitum voluit, fœdus pangere cum Philisteis, atque habitationem illis intra pomeria sua concedere, ne illorum execrandis exemplis ad immolandum Idolis commoverentur; atque sic verum DEUM, rerum omnium Architectum offenderent. *Exod. 23. v. 31.* Quo etiam Salvator noster, tanto feliciori cum successu, auditores suos commoveret, eorumque animis præcepta æternæ beatitudinis consequendæ instillaret, semper fere usus est, modo Paradigmatico; quo etiam illi, licet alias duræ cervicis atque cordis incircumcisi essent, ita

ita afficiebantur, ut illius audiendi gratia, ex uno loco in alterum confluerent. Exemplorum vim & admirandam efficaciam stimulandi animos mortalium satis declaravit Julius Cæsar, qui animadversa apud Herculis templum Alexandri Magni imagine, atque in memoriam revocatis heroicis ipsius facinoribus, quibus totum fere orbem sibi subjecerat, uberrimas effundebat lacrymas, *Sueton. l. i.* Per plurima quidem exemplorum vim declarantia possent afferri, quæ tamen brevitati studentes præterimus; Hoc tantum addimus, quod Reges & Magnates, suis exemplis mirum in modum ingenia inferiorum perstringere, & ad bona & mala stimulare, possint. Adeo ut, non raro ad ingenium & mores Regis sui omnes subditi sese accommodent, quo nihil frequentius apud populum Israëliticum, sacræ Pandectæ luculentissime expandunt: ut merito locus hic videatur vulgari proverbio:

Regis ad exemplum totius componitur orbis.

§. 4. Breviter jam vi & efficacia exemplorum, languido licet stilo, adumbrata, dicimus exempla virtutum & vitiorum, tam â rebus inanimatis, quam animatis, hisque, tam ratione carentibus, quam præditis, desumi posse. Esse enim mundum hunc instar magni libri, in quo rerum omnium Conditoris, tum singularem potentiam, tum inauditam sapientiam, providam curam, atque inexhaustam bonitatem cuilibet, quantumvis agresti homini atque inerudito, non modo legere liceat, sed etiam ejus lectione, in omni virtutum genere institui, plerique sapientum existimarunt. Quod etiam ita verum evadit, ut nulla adeo despiciata atque vilis existat creatura, quæ si penitus inspiciatur, non aliquam vitæ recte pieque instituendæ ac transigendæ tradat disciplinam. Utpote minimum gramen, singularem DEI providentiam rerum omnium inculcat, quod licet vestitus & nutrimenti sui respectu nihil quærat, sufficienter tamen Summum Numen eadem suppeditat. Quod cum

cum homo contemplatur, inde discat, spem suam in DEUM collocare, & nequam terrena hæc tam solícite curare. De Gregorio quodam, cognomento Theologo, memoriæ proditum accepimus, quod solícitus fuerit, ex re qualibet, moratæ vitæ documenta elicere, atque singula, quæ tum audiret, tum videret ipse, ad morum informandorum disciplinam convertere. Atque ratio hæc perveniendi in cognitionem omnipotentia, sapientia, & bonitatis Summi Numinis, continuamque ipsius retinendi memoriæ, longe est utilissima, & multo facilima, unde tam Pandectæ Sacræ, quam Sancti Patres, eandem tanto studio tradidere. Nam vere & singulari cum fructu DEUM memoriæ tenet, qui ita eum in operibus suis ubique præsentem contemplatur, atque intuitu eorum virtutem imprimis colendam, vitium autem summo opere fugiendum edidicit.

§. 5. Hinc resultat jam modus tractandi moralia, sive stricte Exemplaris,
ex

ex hominum egregiis moribus imitandis, nec non detestandis eorum facinoribus, in exilium relegandis, desumptus, utpote Ethicis usu receptus; sive Hieroglyphicus, quarumcunq; rerum in mundo existentium, non solum animatarum, verum etiam inanimatarum. Qui modus apud quasdam gentes adeo usitatus fuerat, ut totam suam Philosophiam & Theologiam, per certa animantia, characteres & signa, ex rebus, vel animatis, vel inanimatis expresserint. Utpotè, Fortitudinis mentionem facturi, pingebant anteriora leonis, effigiem vespæ, quæ pugnant in hostem; item Adamentem, vel Tigrim, fluviorum rapidissimum. Timiditatem, autem, ipsis deo-
tabant lepus, cuniculus, crocodilus & cameleon. Temperantiam adumbraturi, lumbos præcinctos, cingulum & Zonam, cubitumque cum fræno apposuerunt, vel salicem, cujus materia est apta vinculis, atq; adeo est coercitionis indicium. Abstinentiæ signum ipsis erat Camelus. Sobrietatis Symbolum fuit Amethystus.

Intemperantiam dissuasuri lucernam ardentem delinearunt. Faces & ignis fure nota Cupidinis, & ebrietatis panthera, quæ vini admodum est avida. Prudentiam denotaturi, serpentem pinxere. Homo conscendens equum ferocissimum, Icarus & Phaëton, illis erat hieroglyphicum imprudentiæ. Pari ratione Justitiam inculcando, præter alia signa, statuas Magistratum Thebanorum, quæ sedentes sine manibus, oculis clausis effingebantur, item libram seu bilancem apposuerunt. Injuriam autem nemini inferendam intellectum volebant per effigiem Acantis, atque sic in cæteris. Datur quoque modus Mythologicus, sive ex brutis singulariter petitus, quo, ut taceam alios, usus est Æsopus, in virtutes & vitia mortalium, sub variis apologorum involucris detegendo. Utpote, sedulitatem amplectendam adhortaturus, mentionem fecit formicæ & cicadæ, nec non rustici moribundi, filios suos advocantis monentisque defossam thesaurum diligenter inquirere.

Injustæ, autem, divitiarum acquisitionis ac possessionis incommodum expressurus, narravit quomodo anseres & grues uno in prato palcebantur. Adveniente vero aucupe, grues sua levitate adjuti, facile avolarunt, anseres autem sua gravitate impediti, ab aucupe comprehensi fuere. Atque hos modos tractandi *Moralia*, ex brutis singulariter petitos, nos *Zoopædiam* *Moralem*, striçte sic dictam, præcipuè vocamus. Et licet neminem, qui prioribus saltem labris aliquem Græcæ linguæ ceperat gustum, latere queat, quid vocabulum *Zoopædiæ* importat: placet tamen unico verbo, ad consuetudinem receptam, heic loci natales ipsius indicare: dicendo, vocem hanc compositam atq; derivatam esse à ζῷον, quod significat animal seu vivens, quasi à ζῶν vita, idque à ζάω vivo, revivisco, & παιδεία institutione, quod à παιδέω, erudio, doceo, castigo, them. παις. Atque conflata sic vox *Zoopædiæ*, vi etymologiæ, institutionem ab animantibus sumtam, significat.

§. 6: Superiori §. 4. dictum quidem est, singularem quandam doctrinam moralem haurire posse mortales à singulis rebus, sive simplices, sive mixtæ, animatæ vel inanimatæ illæ sint; earum tamen si instituaturs comparatio, facile constabit, quod reliquis multo majori nos imbuant informatione ipsa bruta. Etenim ab illis, documenta tantum, per accommodationem quandam, vel factam proportionem quadam applicationem, deduciatque derivari possunt: ab his vero, quæ sensibus tam internis, quam externis prædita sunt, ducitur disciplina morum, non solum per hanc accommodationem, sed etiam ex eo, quod ab iis exercetur. Quamquam id fatendum est, ab animantibus brutis peti doctrinam morum, & vitæ humanæ præcepta, non tantum ab iis, quæ vere obeunt ipsa; sed etiam per accommodationem & applicationem. E. g. ex eo, quod strutio camelus dicatur ferrum devorare, eoque nutriri, *Ælian. L. 24. cap 7.* docemur, dura atque adversa quælibet pati, eaque in usus nostros, ali-

men-

mentumque spirituale & virtutum accessionem convertere. At doctrina ista non sumitur ex eo, quod strutiocamelus id faciat ipse, quod docet; neque enim is dici potest adversa æquo animo ferre; sed sumitur, ex quadam similitudine ejus quod facit, applicatio, ad id quod fuit docendum. Nam sicut se habet ferrum ad strutiocamelum, sic se habet adversitas ad hominem. Quemadmodum igitur ille, ut dicunt, ferro pascitur; ita & hominem convenit, tanquam ferro, rebus adversis pati, & neutiquam illis deficere.

§. 7. Licet cuivis sanæ mentis, qui saltem leviter rem perpendit, luce meridiana clarius & notius sit, quid per animantia bruta, à quibus tam varia atque egregia vitæ morumque documenta derivari possunt, intelligendum veniat: placet tamen hac occasione mentem nostram aperire, dicendo: nos per illa intelligere non tantum animantia pura, ut sunt columba, turtur, ovis, agnus, hædus, vitulus, vacca & taurus, qui in

Vet.

Vet. Testamento, vi mandati Summi Numinis, in sacrificiis offerebantur: nec solum domestica & mansueta, ut gallina, canis, asinus & equus: neque sylvestria, ut alauda, lucinia, vulpes & leo, &c, Sed unico verbo, sub nomine brutorum, omnia animantia, tam volatilia, quam gressilia, reptilia & natatilia, comprehendenda atq; intelligenda esse dicimus.

§ 8. Consideratio horum, non modo singulari quadam animos mortalium perfundit voluptate, verum etiam varias atque insignes, generi humano, per totum vitæ curriculum, præstat utilitates. Primò, enim, hominem, in cognitionem inexhaustæ sapientiæ, omnipotentia, atque infinitæ bonitatis ipsius DEI ducit, qui tot genera animantium, tam diversa magnitudine ac forma, tamque subtili atque admirabili organorum nexu & dispositione fabricatus est, tamque diversam illis indidit naturam. Deinde, docet Zoopædia parentibus incumbere, liberos suos maximo amplecti amore, atque à primo limine vitæ, magna

gna sollicitaque cura enutrire & educare,
 statimque, annis crescentibus, vera ac
 non fucata pietate, omnis sapientiæ ac
 felicitatis fundamento, illos imbuere,
 atque artibus liberalibus, quibus olim
 victum & amictum sibi honeste com-
 parare queant, informandos, curare.
 Porro, liberos teneri, eodem modo, pa-
 rentes summa animi veneratione am-
 plecti, obedientiam ipsis præstare, eos
 per totum vitæ spatium, præcipue senio
 contactos, fovere, atque omni pietate
 filiali prosequi, tandemque vita beate
 defunctos, honeste humo mandare, in-
 culcat. Præterea, in vita communi,
 quid homo homini, Imperans subdito,
 & subditus Magistratui, præstare debet;
 imo, quomodo maritus & uxor, con-
 jugium suum caste, & ab omnibus il-
 licitæ veneris & stupri stimulis, impol-
 lutum servare, seque invicem mutuis
 sinceræ amicitiae osculis excipere, atque
 polygamiâ fugere, haud obscure ad-
 umbrat. Denique, quomodo mortales,
 instar veneni, voluptates & onum re-
 li-

liquorum omnium gravissimorum scelerum scaturiginem profundissimam, extreme averfari debent, atque effusis ad sidera, ex intimo cordis affectu, calidissimis precibus & votis, operi suo diligenter incumbere, sua sorte contenti, piam agere vitam, telisque adversæ fortunæ infilientibus, ad Summum Numen, ut liberi, paternæ protectionis favore confisi, in sinum carissimi genitoris propere, finitoque vitæ termino, voluntate Divina contenti, hilariter animam Creatori commendare, docet. Præter multos alios usus, quibus enumerandis, nec tempus, nec charta sufficeret, sed nec humeri mei tanto oneri pares sunt, quos proinde consultius silentio prætereundos existimo.

§. 9. Et quemadmodum hæc doctrina, in maximam, sapientiæ, omnipotentia, atque bonitatis Divinæ admirationem sibi addictos rapit, & mira animos eorum afficit voluptate, eisque innumeras exhibet utilitates; ita quoque illam, tam Scriptoribus prophanis, quam

Sacro Codici maxime familiarem esse deprehendimus. Illi, enim, virtutes & mores egregios, cuius mortalium valde necessarios & summopere imitandos, nec non execranda facinora extreme fugienda, non modo historicè & expressis verbis, sed etiam per involucra fabularum, quasi in tabula pinxere, quod multis verbis perfacile esset probatu: quo tamen heic loci supersedemus, ad Pandectas Sacras properantes. Hæ etiam non uno in loco, sed passim, homines ad bruta ablegant, ut ab illis præcepta moralitatis discant. Utpote Prov. cap. 6. v. 6. *Vade ad formicam, O piger! & considera vias ejus, & discce sapientiam ejus, quæ sine exortore præstat sedulitatem.* Simili modo innuere vult Spir. Sanctus, nobis eundum esse ad apiculam, & animadvertendum, quanta industria mellificium exerceat, & ad milvum, qui in cœlo cognovit tempus adventus sui. Et per Esajam c. 1. v. 3. inquit Dominus: *Agnosceat bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui: Israel non agnoscit, populus meus non animadvertit.*

Et causa quare Sp. Sanctus, tum ad fornicam, legnitiei deditos, tum incuriosos atque futurorum improvidos Judæos ad milvum, turturem, bovem, & quæ sunt cætera, amandat, est, ut eos sui ipsorum pudeat, cum advertant sese animantibus istis diligentia, labore, & futurarum rerum præscientia, inferiores existere. Et ad hortandum sane, si Quintiliano fidem habebimus, præcipue valent imparia, quatenus conficiuntur argumenta à minori ad majus, uti hic deducuntur exempla & similitudines à brutis, & ad homines accommodantur. Nam si ea, quibus rationis usus est denegatus, juste, fortiter, temperanter & provide aliquid agunt, vel saltem schemata quædam harum aliarumque virtutum ostendunt, quam indignum erit, qui ratione præditus, & quidem ad imaginem DEI conditus est, injustum, timidum, intemperantem, improvidum, atque negligentiam, pulvinari ipsius diaboli, consecratum esse.

§. 10. Antequam, autem, in spatio-
 ssum Disputationis nostræ, vel po-
 tius substratæ materiæ, campum, pe-
 dem ulterius promovemus, ab institu-
 to alienum non videtur, verbo tantum,
 indigitare ipsam Zoopædiæ Metho-
 dum. Quam, premendo vestigia Do-
 ctorum, duplicem esse deprehendi-
 mus: alteram Physicam, qua bruta cer-
 tis distinguntur classibus, alteram
 Ethicam sive Moralem. Priorem a-
 liis colendam relinquimus, atque po-
 steriorem facimus nostram: non ta-
 men per locos communes eundo, ut qui-
 dam usi fuere, sed secundum ordi-
 nem virtutum Moralium, quæ apud
 Ethicos solidæ eruditionis, communi-
 ter usu venire solent. Pro exiguis vi-
 ribus, operam sumus adhibaturi in
 proferendis exemplis, & monitis qui-
 buscumque, præcipue vero Ethicis,
 Politicis & Oeconomicis, ad informa-
 tionem generis humani ex confide-
 ratione brutorum, desumtis.

CAPUT II.

De

PARTE SPECIALI ZOOPÆDIÆ.
MORALIS.

§. I.

Quemadmodum totum hoc vastum Moralitatis Oceanum, cui nos committere cœpimus, plurimorum vorticum adeo plenum esse invenimus; ut illis circumventi, quo pedem figamus, vix sciamus, ne Charybdin vitando, incidamus in Scyllam; ita non minimum nobis taceffit negotii, ingens illa laboris moles, quæ circa ipsum discursus nostri limen, in parte hac speciali occurrit, quam primum iudicium tenuitatis ingenii nostri intendimus ad considerationem controversiarum, quas, tam de virtutum, iisque oppositorum vitiorum numero, quâ ordine, inter sese fovent Moralistæ. Inter alios, è castris veterum Menedemus Eretriensis & Aristo Chius, unam tantum

tum faciebant virtutem, quæ, vel nomine, vel objectis solum, differret, ut testatur Plutarchus. Eandem opinionem ibidem Zenoni Cittico & Chrysippo tribuit, sed error hic pridem profligatus est. Plato & Aristoteles, quanquam copulatas uno quasi vinculo inter se virtutes esse statuunt, plures tamen faciunt. Doctores Scholastici vulgo ex D. Ambrosio & aliis Patribus, quatuor adferunt virtutes Cardinales: Temperantiam scil. Justitiam, Prudentiam & Fortitudinem. E foro quoque modernorum Ethicorum, quidam faciunt divisionem virtutum Moralium, secundum quatuor classes, hac ratione. Quod nimirum, aliæ 1. versentur circa corpus hominis, ut Fortitudo & Temperantia. Aliæ 2. circa ejus bona vel mala externa, utpote circa pecunias, Liberalitas & Magnificencia: circa honores, Magnanimitas & Modestia: circa Iram, ut Mansuetudo. Aliæ 3. circa conversationem, ut Humanitas, Veritas, Urbanitas. 4. Circa Con-

tractus, ut *Justitia*. Alii porro alia incedunt via, distinguendo virtutes in *Morales*, *Homileticas*, *Imperfectas* & *Intellectuales*. Nec tamen hi de numero & ordine conveniunt. Quidam enim faciunt septem virtutes *Morales*, alii quinque tantum. Præterea etiam *Justitiam* nonnulli virtutibus *Homeliticis* annumerant, & quidem in ultimo loco collocant, alii autem inter *Cardinales*, illam, *Fortitudini* præponunt. Nonnulli *Pietatem*, vel tanquam quendam affectum modo, vel tanquam virtutem *Theologicam*, e numero virtutum *Moraliū* prorsus excludendam volunt. Alii vero inter virtutes *morales*, primū merito locum eidem assignandum, firmis adstruunt argumentis. Has a memet jam obtulo stilo indigitatas, præter multas alias circa divisionē & numerum virtutū, controversias, quas, mihi libris necessariis destituto, non licuit videre, tenuitatis virium mearum satis conscius, non assumo conciliandas, sed aliis maturiori ingenio, easdem discutiendas relinquo. Ordinem vero quod attinet, ductu virorū
 infi-

in signis doctrinæ, arbitrarium esse putamus. Quare ab instituto nostro alienum non videtur, si primum stylum ad virtutum Intellectualium, deinde Moralium, & denique ad Homileticarum delineationem, in quantum illarum vestigia in brutis reperiuntur, simpliciter sectamur.

§. 2. Hisce præmissis, ad virtutes Intellectuales, juxta promissum, nos statim accingamus, ostendendo earundem cum primis umbram, qua artem & prudentiã, in animantibus brutis, non obscure notari. Quod satis inter alia, ex hirundine in construendo nido suo, probari potest. Quippe collectis stramentis, si lutum non inveni-rit, ubi nidum extruere vult, ad aquas advolat, sumitates alarum humectat, post-
eaque in tenuissimo pulvere sese volu-
tat, atque hoc pacto luti usum sibi com-
parat. *Plin. L. 10. c. 33.* Deinde stramenta luto isti humido conjungit, & quidem ita implicat, ut faciunt, qui parietes ex lapidibus, cum admixto luto exstruunt. Admodum caute fundamentum ponit ex solidis & firmis, ut ita dicam, stra-
men-

mentis, & postea leviora admiscet. Figuram operi suo non angularem, vel anfractibus plenam, sed globosam & æquabilem fingit: quia hæc capacior est, fortiusq; violentiæ insidantium resistit. Nec minori architecturæ industria pollent Apes, quæ hic illic circūvolitant, & ex præstantissimis pratorum floribus, optimum quodque colligunt. *Arist. 9. c. 40. Plin. lib. 11. c. 11.* Deinde apiarium obducunt cera, quæ pars est instar tecti, atque huic operi, duriori utuntur materia. Sub tecto faciunt cellulas sexangulares, non angulo sed lateri aptantes, quod plurimum facit ad firmitatem. Et Regum suorum, quos sic vocare placet, cellas, eminentiori loco ædificant, amplioresque faciunt. Circa has proxime sunt illarum, quæ sunt leniores, ut sint veluti consiliarii & satellites eorum, quos, ut dictum, Regum colunt loco. Extimum locum occupant juniores & ætate firmiores. Et artificiosam Aranearum texturam, quis mirari & satis rimari possit? Etenim in illa apparent centrum quod,

quoddam & certi circuli, hæc ratione
 diverſi, quod vicinioreſ ſint magis con-
 tracti, remotioreſ a. amplioreſ. Re-
 poſitorium quoque ſeu cubile ſibi fa-
 ciunt, in quo deliteſcunt, ne à muſcis
 conſpiciantur, in quod etiam captas mu-
 ſcas portant ac condunt, donec fameſ
 ipſas urgere incipiat. Et quem mor-
 talium in maximam non rapiat admi-
 rationem inſignis illa prudentia, vel ejuſ
 umbra, qua pollet Formica, non tan-
 tum in exſtruendis ſibi diverticulis, ve-
 rum etiam in obſervandis temporibus
 colligendi victum. Tempore enim meſ-
 ſis, vitæ neceſſaria in hyemem ſibi com-
 parant, quaſi præviderent, tempore bru-
 mali in agris vacuis fruſtra pabulum
 quæri. Quod optime etiam accommo-
 dari poteſt ad tempeſtivam atque dili-
 gentem investigationem eorum, quæ
 uſui vitæ ſpiritualis maxime inſerviunt.
 Hæc vita eſt æſtas & meſſis, quâ ho-
 mini, inter quaſlibet tentationeſ & ca-
 lamitateſ, patienti animo laborandum
 eſt; & extrema dieſ, multis futura eſt

hyems rigida, si neglexerint fidei ac dilectionis horreum, unde vivere & compensationem licuit sperare. Qui horum tempestive memor non fuerit, ingruente hyeme, caligines mentis, nubes timoris, tempestates, & gelu rigidissimum iudicii, expectare cogatur. Prudentiam Serpentis satis innuit atque commendat ipse Salvator, dicendo: *Estote prudentes ut Serpentes*; qui, urgentibus periculis, caput, primariam sui partem, quantum queunt, abscondunt. Insignem quoque prudentiam naturalem, vel si mavis calliditatem quandam, circa victum sibi comparandum, ostendit vulpes, dum Echinos, quos nullo robore capere valet, arte vel astutia superat, efficiendo ut supini procidant, quo facto ventrem eorum petit. Ad hæc quoque cum videt prætervolantes aves, gravi urgente fame, nec tamen commode alias sibi cibum acquirere potest, mortuam se fingit (ut dicitur) atque sic illas allicit, quas dein arreptas, devorat.

§. 3, Admiranda sane in brutis, non modo
 pru-

prudentiæ, sed & qualiscunq; ingenii, docilitatis, sagacitatis, solertiæ, mansuetudinis, castimoniam, cæterarumq;, tum virtutum, tum vitiorum simulacra eminere, cuius sanæ mentis obvium est: quibus nonnulli adeo sunt commoti, ut cancellos veritatis longe transgressi fuerint, attribuendo brutis rationem ceu principium actionum suarum, imo jus naturale hominibus commune. Atq; fallam hanc opinionem fovisse, tam prioris, quam hujus ævi, non paucos deprehendimus. E foro Antiquorum, qui bruta, rationis capacia faciunt, eminent Anaxagoras, Plato, Pythagoras, & Sextus Empiricus, cujus verba ita sonant: *Nullum animal est expertis rationis, sed omnia sunt intelligentia & scientia capacia.* Et è castris Recentiorum, qui pro hac sententia militant, sunt Guil. Alvernus Episcopus Parisiensis, nec non Hieronymus Rorarius, qui bruta non modo non rationis expertia, verum etiam eadem, melius quam homines, uti, non veritus est affirmare. Hoc ipsum quoque præsupponere videtur apud Juris-

risconsultos notissima Juris definitio: *ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit.* Atque hinc descendere maris & foeminae conjunctionem, procreationem liberorum, eorumque educationem, quae omnia etiam in brutis observare licet. Sed respondemus primum, ad sententiam eorum, qui directe brutis rationem assignant, atque hoc modo unum tantum genus animalium quasi constituunt, dicendo: egregia quidem virtutum & vitiorum in illis reperiri vestigia; magnam tamen dari differentiam, inter hominem & bruta, siquidem ille, praeteritum & futurum tempus cum praesenti, optime sciat componere, haec autem in praesens, naturali duntaxat impelluntur impetu. Et licet prorsus inficias ire nequeamus, quaedam animalia, paululum etiam persentiscere praeteritum & futurum, fit illud ipsum ab his non aliquo λογισμῶ, sed solo naturae instinctu. Nam rationis proprium est, non tam affectus suos temperare, atque actiones suas quibuslibet modis per-

agere ac variare, quam illas intelligere, cognoscere & judicare; quod frustra quis a brutis expectet, quamvis alias solertem fatis, & sane maxima admiratione dignum ordinem in operationibus suis adhibeant. Verum semper singula, eodem agunt modo, ut natura feruntur, unde aranea texit, formica miccas & grana colligit, accipiter semper gallinam pullosque ejus inhiat, quodque non facit unum individuum, sed singula. Suas etiam habent voces inarticulatas, quibus dignoscuntur, unde latrat canis, ululat lupo, cantat gallus, mugit bos &c. adeo ut, si quis bene cognitam unius individui habeat vocem, optime totius speciei agnoscere queat. Ex paucissimis hisce aliquomodo constare autumo, falsitatem supranominatæ sententiæ, siquidem tam Sacris Literis, quam rectæ rationi ea contrarietur. Et profecto nec firmiori veritatis talo nituntur reliqua, ab aliter sentientibus afferri solita. Cum jus naturale proprie sic dictum, sit dictamen rectæ

rationis, sed in brutis nulla datur ratio, ut antea innuebamus, ergo nec rectitudo rationis, & per consequens nullum jus. Et in quos non cadit injuria, ipsis nec jus competere potest: jam à prudentioribus dilerte negatur brutis aliquam injuriam imputari posse, quod sensui, e. ratione careant. Porro, nulla libertas moraliter agendi est in brutis, ut in homine: Et si hoc jam verum est, sequitur necessario, nulla ratione obligari posse bruta, cum tamen ad jus naturæ & honestatem, omnes homines sint obligati, ut juris proprie dicti vocabulum, sine obligatione, ne quidem intelligi queat. Hinc ergo constat, quod non nisi improprie brutis virtutes & vitia, præmium vel pœna attribui possint. Dicit itaque abusive tantum poterit Jus naturale brutis esse cum homine commune, non quod jus ipsum reperiat in illis, sed quia ea, quæ speciem solum recti habent, dum faciunt bruta, quando ab homine sciente & volente fiunt, ex jure Naturæ facta esse dicuntur. Ita

bru-

bruta per inclinationem naturalem tuentur se contra vim, alunt & protegunt sobolem, & similia præstant, quæ etsi in ipsis rationem juris & justitiæ non habent, justa tamen sunt, cum homo ea facit. Quod quoque comprobat Hugo Grot. dicendo: *Quando brutis justitia tribuitur, fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio.* Verum, hisce objici solent quædam loca in Textu Sacro occurrentia, quæ brutis & jus & injuriam tribuere videntur. Utpote *Gen. 9. v. 5. Sanguinem vestrum de animabus vestris requiram, à manu nullius non animalis.* Deinde occidi jubetur jumentum, cum quo quispiam homo concubuerit *Levit. 20. 15. 16.* Ulterius bos cornupeta, qui hominẽ occiderit lapidari jubetur *Ex 21. 28.* Similiter sancitur, si quis offenderit nidum avium, ne matrem accipiat cum pullis, sed pullos tantum, matre libera demissa. Interdicitur porro ne quis aret simul asino & bove. *Deut. 22. 6. & v. 10.* Et Plinius, supplicia, inquit, annua canes pendunt scilicet apud Romanos inter ædem juventutis & lum.

summani, vivi in furcas Sambucea arbore fixi: Ideo nempe, quod ab his Galli non animadversi essent, sed anserum clangore ac strepitu M. Manlius cum suis militibus demum esset excitatus. Præter multa alia exempla & testimonia, quæ afferri possent, quibus tamen tempore exclusi, supersedemus, & paucissimis tantum ad prolata respondebimus. 1. quod attinet, de sanguine humano à bestiis requirendo, dicimus diversas quidem Hebræorum ea de re esse sententias, quarum hæc vetustissima receptissimaque est: Denotari cædem humanam à bruto, ab aliquo homine, instigato, factam. Dum scilicet non solum vindictam sumpturum DEUM de cæde ab homine patrata, sed & quæ fit à bestia ab homine incitata. Comprobat hoc ipsum eorum opinio, qui memorant, tantam fuisse impietatem hominum ante diluuium, ut nocentissimas nutriverint bestias, quo earum ministerio commodius dominarentur. 2. quod attinet nefarium illum cum bestia concu-

cubitum, in tanti facinoris abominatio-
 nem bruta cum homine comburi aut
 lapidari jubentur, non quod illa proprie
 peccassent, ac veram pœnam luerent:
 homines enim, qui ex commisso scelere
 reatum contraxerunt, lege interdum sic
 puniuntur, ut sæpe res etiam aliæ, sive
 animatæ, sive inanimatæ, in loco scele-
 ris commissi, repertæ, ex eadem lege
 cum hominibus sint comburendæ, ne
 memoria tam nefandæ rei refricetur.
 Sic Achan *Josu. 7. 25.* propter peccatum
 suum, non modo cum filiis & afinis ac
 bobus, sed tentorio quoque & omnibus
 quæ ei erant, comburebatur. Nec dis-
 par ratio, cur bos cornupeta, qui ho-
 minem occidisset, lapidandus esset: non
 ob jus aliquod violatum; sed partim ut
 eo magis constaret non leve esse pec-
 catum homicidium, cum sanguis homi-
 nis etiam à bruto repetatur, partim et-
 iam ut dominus in sua re punieretur, quod
 negligentius illam custodivisset. Ea de
 causa quoque elus carnis ejus prorsus
 interdictus fuit, ne aliquo modo in com-

modum heri cederet. De pullis autem cum matre non auferendis, & asino bovi non jungendo; ideo præceptum esse dicunt Auctores; dum ab iis, quæ speciem crudelitatis tantum & injuriæ habent, abstinerent, eo fortius à vera crudelitate & injuria proximo inferenda, retraherentur. Nec fuit supplicium proprie dictum, quod de canibus sumptum narrat Plinius. Sed veluti anseribus eminentius aliquis honos olim fuit habitus; ita canes supplicia quædam improprie dicta subierunt, ut luculentius custodiæ & beneficiorum erga Rempublicam præmia, tum ignaviæ locordiæque pœna, velut in schemate, quotannis civibus repræsentarentur.

§. 4. Breviter sic hinc tactis, atque pro ingenii nostri tenuitate discussis, pedem nunc promovemus ad ulterius delineandas virtutum species, eo quo cœpimus modo; illarum princeps quasi & caput Pietas constituitur à plerisque. Illam autem inculcant respectu ipsius laudis divinæ, omnes in tota rerum na-

tura existentes creaturæ, sive sint animatae, sive inanimatae, ut supra quoque dictum est. Specialiori tamen modo id præstant bruta, & quidem omnes aves, præsertim Alauda & Luscinia, quæ nihil magis obiter facere videntur, quam pabulum disquirere, nihilque majori studio, quam in aëre Summo Numini suaves canere hymnos. Inde discant homines non terrenorum insatiabili desiderio sese macerare, sed multo majori Zelo cœlestium, ceu præstantissimorum curam agere, quo arctius suo Creatori sese agglutinent, eique sine intermissione canant. Porro respectu obedientiæ supremo Numini præstandæ, egregium præbet exemplum Canis, qui in venationibus, ut & aliàs, à cursu incepto, levi sono facilimè revocatur: Item oves, quæ etiam levi pastoris strepitu, seu qualicunque sonitu, de quo antea edoctæ, summa cum celeritate, unum in locū congregantur. Quam quoque non fucatae venerationis amore DEUS sit amplectendus, etiam eo videtur ostendere Canis, quod
sem-

semper herum suum comitetur, odore illum investiget, vocem ejus agnoscat, ipsius mortuum corpus interdum non deserat, homicidam morfu & latratu prodar, & pro Domino contra facinorosos homines atque latrones ferocissime pugnet. Hujus rei egregium refert exemplum Plutarchus, de Rege Pyrrho, qui in itinere invenit canem, qui per integrum triduum Domini sui interfecti cadaver custodierat, & per totum hoc spatium famem tulerat, posteaque in lustratione exercitus Pyrrhi, auctorem cedis mordicus apprehendit, qui tormentis subiectus, eadem fuit confessus.

§. 5 Accedimus jam ordine ad Fortitudinem, cujus vestigia etiam in multis animantibus brutis inveniuntur, quorum in numero est Aquila, quæ tanta est fortitudine animi, ut cervos vastitate corporis satis insignes aggredi audeat, eosque non nisi superatos dimitat. *Plin. L. 10. c. 4.* fortitudinis atque roboris Elephanti mentionem non facio, neque Leonis, cum ipsa insecta etiam hanc virtutem adumbrant, utpote Apes, quod Historici variis
 ex-

exemplis probatum eunt; & inter alia
 quomodo Dux quidam Regis Lusita-
 niæ A. Christi 1513 apud oppidum Xia-
 rimente in Mauritania obsessus fuit; &
 non potuit aliter salutem suam consulere,
 quam projectis apum alvearibus in ho-
 stes. Quo facto, in furorem ab apibus ex-
 citati sunt equi, unde hostes oppugnatio-
 nem deserere cogebantur. *Franz. part. 5. c. 2.*
 Eodem modo ab obsidione liberatus est
 Dux quidam Imperatoris Henrici, à Du-
 ce quodam Lotharingiæ, præter multos
 alios, ut scriptores testantur. Fortitu-
 dinem Vesparum experientia docet esse
 tantam, ut neminem admittant ad domos
 suas, sed acerrime pugnent pro illis, nec
 cessent nisi penitus extinguantur. Irrita-
 tæ mira pertinaciâ circumstrepunt, fœ-
 tus suos defensuræ. Inde mortales di-
 scant acerrima subire certamina pro ve-
 ra religione, & libertate patriæ, nec non
 carissimis suis pignoribus defendendis.
 Et quemadmodum hæc, ut taceam alia
 bruta, insigne ipsius fortitudinis exem-
 plum fuere; ita nonnulla ingenium ho-
 mi-

minum in nimiam audaciam inclinanti-
 um, haud obscure adumbrant. Quorum
 in numero deprehendimus Gallum gal-
 linaceum, qui licet adversario suo pror-
 fus sit impar, hoc tamen non confiderat,
 sed viribus nimis confusus, admodum te-
 mere illum aggreditur, â quo tandem ma-
 gno cum dedecore illi est fugiendum. Ti-
 miditatem autem quandoque exprimunt
 Canes, qui quidem vehementer interdum
 latrant, aggredi vero non audent. Item
 Crocodilus, qui licet vastitate corporis,
 unguium atque dentium immanitate, nec
 non tanta durtie cutis in tergo, ut durif-
 simorum ictus lapidum prorsus eludat,
 sit armatus, & valde horribilis appareat,
 natura tamen adeo timidus est, ut fugien-
 tes tantum persequatur, insequentes ve-
 ro fugiat. Huc quoque trahi possunt,
 quæ pertinere videntur ad Patientiam,
 quam inculcant varia animantia, utpote
 Elephanti, qui ne ad graves quidem ictus
 excandescunt. Sais etiam nota est ovis
 patientia, quam & Sacræ literæ summis
 efferunt encomis. Et canis domesticus
 quam-

quamvis ab hero atque domesticis cædatur, & insigniter vapulet; eos tamen sæpius ne allatret quidem, multo minus morlu sese vindicare nititur; sed demisso capite gravissima excipit verbera. Asinus, mulus, elephas & camelus, nobis imponentibus, pro lubitu nostro onera in se suscipiunt, ad nutum nostrum procedunt, impositam molem bajulant, nihil oneris discutunt, pro imperio nostro gradum sistunt, paleas loco pabuli non respuunt, imo quævis fere dura, sine significatione impatientiæ, devorant. Quanto igitur plus deceat hominem rationis compotem pudore suffundi, si non ærumnas & calamitates, à Summo Numine tanquam à carissimo patre immittas, patienter & æquo animo ferat. Verum sicut experientia nonnunquam contrarium probat, quod equus, calcaribus incitatus ad iram, mordeat frænum; plurimi sic hominum, frænum, Legem tam Divinam quam humanam pati nolunt, jugum suscipere detrectant, onera in hac mortalitate occurrentia portare renunt,

& instar indomiti equi rectorem excu-
tere satagunt.

§. 6. Paucissimis, ad Fortitudinem quæ
spectant, in medium prolatis, propera-
mus ad Temperantiam, sine qua fortitu-
do propemodum existere nequit. Ani-
ma quippe deliciis & voluptatibus cor-
poris immersa, stulta & insipiens evadit,
atque ex homine belluam facit. Hanc
igitur insignem virtutem, mortalibus
summo nisu amplectendam esse, varia
inculcant bruta, veluti Gustus respectu
Accipitres, qui si justo plus comedant,
evadunt pigri, si parum nimis, debiles fi-
unt, ut diu vivere nequeant. Et Elephan-
ti, si plus justo devorarunt, inedia sese
macerant, ut semper sint apti ad fugam,
vel repentinas pugnas. *Franz. part. 2. c. 12.*
Extrema virtutis Temperantiæ, tam in
defectu, quam excessu, vitæ hominis re-
spectu, maximè esse nociva, ex supra al-
latis patet exemplis. Saluti corporis id-
circo consulendum docet Anser, qui
folia lauri nunquam attingere dici-
tur, si vel tamen ipsi moriendum esset,
qua-

quasi sciret naturæ suæ (calidæ) adver-
sari *Ælian. lib. 5. c. 29.* Qua in re homi-
nes longe superat, qui quidem optime
sciunt, caliditate vini inflamari membra
interna, internumque calorem consumi,
frigiditatem, tandemque ipsam mortem
induci: immoderatum tamen vini usum
non fugiunt. Sobrietati, adhuc, generi
humano maxime studendum esse, vivis
quasi coloribus depingit *Camelus*, qui tri-
duo sitim tolerat, ut *Plin. l. 8. c. 18.* tradit. Nam
quantum incommodi secum fert ebrie-
tas sive ebriositas, inculcare putatur *Par-*
dus, qui licet alias sagax & astutum, a-
nimosum & audax sit animal, facilimè
tamen vino inebriatum, opprimitur.
Quantumvis, ut & id hic notemus; brutis
plerumque universis id videtur commu-
ne, ut non plus bibant, quam naturæ con-
gruat, neque ullis minis, vel verberibus
adigi possint, ut eam mensuram exce-
dant. Temperantiam etiam, respectu
ipsius *Tactus*, mortalibus studiose colen-
dam adumbrant, per plurima brutorum,
quibus solenne est, statum generationis

tempus servare, quo elapso, desinunt generationi vacare, cum non tam voluptatem, quam prolem, quærere videantur. Taceo Elephantos, qui dicuntur non coire cum alienis, neque cum suis admodum lascivè, sed adeo modestè prolis causa, ut ne quidem cæteris spectantibus, sed in secessu aut occulto quodam loco, neque prius ad gregem recedere, nisi lavaverint sese. *Ælian. lib. 8. c. 17.* Castitatem & mutuum amorem conjugalem nobis ante oculos sistunt columbæ, quem, etsi quotidiana experientia confirmat esse insignem, scriptores tamen non pauci eundem quoque commemorant; quos inter Plinius *Lib. 10. c. 34.* scite ut solet, hunc in modum scribit: *Pudicitia illis prima est, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cælebs aut vidua, viduum non relinquit. Quod in Conjugii exemplum trahit Propert: Lib. 2. Eleg. 12.* ejusmodi verbis:

*Exemplo junctæ tibi sint in amore columbæ.
Masculus & totum fœmina conjugium.
Ejus-*

Ejusmodi haud contemnendam castitatis speciem, non tantum inter se custodiunt Ciconiæ, verum etiam homines adulteros, summo prosequuntur odio. Refert Ælianus *lib. 8. c. 20. De quadam adultera, que rem habuit cum serbo in absentia mariti. Itaque irruit Ciconia in ingratiæ fœminam, oculosque ipsi effodit, ut ita vindicaret injuriam absentis Domino illatam.* Libidines autem voluptatesque corporis, quanto cuius sint incommodo, satis docent sua perniciæ Sargus & Scarus, quorum alter capras, alter fœminas, bestiali & insano prosequitur amore. Uterque enim umbris harum in mari conspectis, magno numero adnascant, & retibus includuntur, *Ælian. l. 1. c. 23. Et l. 1. c. 2.* Vitandos ulterius esse illicitos amores, ut & Polygamiam, adumbrant quidem supra allata in apricum exempla, præcipue illud à Turture desumptum, quæ etiam uni tantum nubere dicitur; hunc autem, amissa sua conjugè, non ducere aliam, sed solum incedere, imo versari in locis solitariis, hominumque commercia fugere, valde miserè gemere, aquam, quam

quam est bibiturus, prius turbare pedibus, nunquam descendere in agros vel hortos, nisi fames vehementer urget, & statim postea inde reverti, constans opinio est. Hinc factum est, quod olim, in nuptiis, Neonymphis, turturum concordiam sint precati.

§. 7. Sequitur jam ordine inter virtutes morales, ipsa Liberalitas, quam nobis commendat Aquila, quæ nunquam fere suam prædam, nisi admodum famelica sit, totam, sola devorat, sed cæteris volucribus, tanquam sodalibus, partem quandam relinquit, sua tamen prius accepta portione. In Gallo autem galinaceo hujus virtutis imago magis radiat, quippe qui, quam primum grana quædam frumenti ipsi objecta fuerint, vel quæcunque alia ab ipso inventa, statim gallinas ad se convocat, ut una secum comedant. Prodigalitatem etiam vitandam esse inculcat Sciurus. Pari quoque ratione avaritiam, ceu oppositum Liberalitatis, & velut omnium malorum radicem, extremè odio habendam esse,

rite adumbrant pisces, qui finibus suis contenti, in aquis læti commorantur. Quin imo divitias, hominibus, non raro magis nocere, quam prodesse, discimus à Cervis, quorum cornua ipsis interdum, non tantum oneri, sed maximo sunt impedimento. Avaros etiam plurimum fallere semetipsos, docet Hirudo sive sanguisuga, quæ cum summo nisu, summaq; aviditate venas aliorum animalium cunctas reddere moliatur ex sanguine, suspensa crepat ac disrumpitur. Ita quoq; homines avari, multis, summa aviditate corrasis, subito sæpe inter medios sudores expirant, neque aliquem laborem suorum sentiunt fructum, ipsimet, nec legitimi hæredes illorum. Nam verum esse quod dici suevit: *Male parta male dilabuntur*, testatur Perdix, quæ licet singulari calliditate aliis avibus ova subtrahat, eaque excludat & foveat: pulli tamen agnoscentes illam non esse matrem nativam, recedunt, & ubicunq; vocem illius audiverint, ex qua geniti sunt, statim illi sese associant. Quam proprietatem quoq; annotavit, & ad injusta lu-
 cra

era applicavit Spir. Sanctus, ejusmodi
 verbis, *Jer. 17. 11. Perdix (quæ) colligit sed non
 peperit, (est) faciens divitias, sed non cum
 judicio: (nam) in medio dierum suorum de-
 seret illas.* Ita quoq; homines avari, qui
 injustis titulis magnas cumularunt opes,
 de illis neutiquã gaudebunt, multo minus
 eorundem hæredes, ut proverbium habet:
De male questis non gaudet tertius heres.

§. 8. Devolvitur jam ordo ad ipsam
 Modestiam, cujus tanta est vis, ut omnium
 in se ora convertat, & ad honestissima in-
 super existat incentivum. Sumopere itaq;
 est comendanda, atq; mortalibus cunctis
 amplectenda. Excessum autem ejus, exe-
 crandã nempe ambitionem & superbiam,
 variorum vitiorũ genetricem, instar ve-
 neni fugiendam quodammodo adumbrare
 videtur Pavo, cujus pulchritudo licet sit
 inimitabilis ob gemmeos colores pen-
 narum, quas soli ad verso expandere solet,
 præsertim per ridentia prata incedens a
 pedibus tamen subito inspectis, statim ani-
 mũ quasi suum dejicit, & circulum pennarũ,
 ut dicitur, contrahit. Quod considerare de-
 bent

bent homines superbia elati. Nam licet interdum videantur sibi habere aliquid, unde exultent: tamen si paulo penitius suam originem inspexerint, quod ex terra desumpti sint, eidemque tandem reddendi sint, & per totam vitam fati mortalitatis obnoxii, tenentur inflatos spiritus comprimere, atque tunicam humilitatis induere.

§. 9. Modestiam, in ordine virtutum excipit Mansuetudo, quam hominibus colendam, suis suadent exemplis, non modo bruta Mansuetudinis nomine insignita, verum etiam ferocissimæ bestię, ut Leo, Tiger, Aspis &c. quorum clementiam & mansuetudinem admirabilem, ne dicam prorsus incredibilem, apud scriptores deprehendimus. Clementiam exercent Elephanti non tantum erga cætera animalia, & quidem minus valida, sed etiam erga homines in speluncis & sylvis errantes. *Plin. l. 8. c. 5.* Imo erga facinorosos, quos illis objicere solent conculcandos. Quod tamen Elephanti non facile exequuntur, nisi vino obruti fuerint. Rex enim

enim Bochus, sæviturus in triginta viros, eosdem tot Elephantis stipitibus alligatos proposuit, sed Elephantis nolebant associare se illis, à quibus exagitabantur, ut satisfacerent sævitæ Regis. Quod porro mansuetudinis colendæ magister videatur esse Elephas, id ulterius probatur, referente Philostrato, *lib. 2. c. 5.* *Seme ipsum vidisse vastissimum quendam Elephantum, cui insidebat puer 13 annorum, qui hanc bestiam parvo bacillo ducebat, quocumq; veller.* Prætereo Leonem, qui dicitur parcere infantibus, iisque, qui supplices prociidunt, neminemque lædere, nisi extrema urgente fame, aut cum ab aliis læsus fuerit, ut habet versiculus vulg.

Parcere Subjectis scit nobilis ira leonum.

Leones ita mansuetecit Antonius, ut currum traherent. *Plin. l. 8. c. 16.* Hanno Charaginensis, eosdem Leones, ad tantam mansuetudinem adegit, ut loco asinorū sarcinas portarent; & quod magis admiratione dignum videtur, illos adeo mansuetos reddidit Antonius Caracalla, ut etiam osculis ipsum incolumem exciperent,

rent, labiaque ipsius lamberent, sub prandio circa mensam in scamnis sederent, & instar domestici catuli tempore nocturno, una cum ipso, in lecto dormirent. Et Aspis, ut Scriptores tradunt, quamvis admodum sit perniciosa, tamen apud Ægyptios ita cicurari solet, ut appellata à pueris, ex caveis prodeat atq; accedat ad mensas, ubi ponunt ipsi vinum, & mellitas aliquas particulas, quibus vescitur. Et tempore nocturno, etiam in tenebris cum surgunt domestici, digitis crepant, quo serpentes audito, mox secedunt, ne conculcentur. Adeo nulla fere bellua tam ferox & horribilis existit, quæ non aliquo modo institui, atque beneficiis demulceri queat. Valde itaque detestandum est, hominem suos affectus, quos cum bestiis habet communes, modestia non velle domare, eisque frænum injicere. Nam quid incommodi secum affert immoderata ira & propria vindicta, docent Apes, quæ, si ferientem sese referiunt, aculeoque pungunt, aculei sui vulnere immori dicuntur, Nec magis proficua

videtur nimia lenitudo & indulgentia, quod vel ex Glauco probari potest, qui tam immodicè suos amat fœtus, ut horrore vel metu alicujus periculi imminenti percussus, omnes in ore receptos devoret: *Ælian. L. 1. c. 16.* Quod est imago parentum illorum, qui adeo ardent immodico amore liberorum, ut nec verberibus, nec verbis, eosdem castigare sustineant. Unde sequi necesse est nimis laxam disciplinam, & mores minus probatos, liberorumque tandem æternum exitium.

§. 10. Hactenus occupati fuimus in delineandis virtutibus circa affectus; sequuntur jam illæ, quæ dirigunt conversationem, consideratam, vel ratione jucunditatis, vel veritatis seu reticentiæ, atque insigniuntur hæ nomine virtutum Homileticarum. Quibus ceu pulcherri-
 mis flosculis humana coronatur societas, quarumque usu & fructu vita hæc ca-
 duca destitui nequit. Statim itaque sine
 ambagibus, ad Humanitatis sive Urba-
 nitatis delineationem, stilum vertimus.

Hanc

Hanc virtutem quodammodo repræsentat canis, qui admodum affabilem sese gerit, cum herus, vel domestici, eum alloquuntur. Perpauci vero hominum, vestigia ejus premunt; quidam enim adulationi se tradunt, alii vero admodum morosos sese præbent. Illorum ingenium haud obscure exprimunt, felis, Psitacus & Simius, qui non habent rationem hominis, sed sine judicio atque respectu personarum, locorum & temporum, quosdam æmulantur gestus; ita adultores, cum non possunt prodesse consilio, student imitari magnorum virorum *πάρεργα* non *ἔργα*, qua tamen ratione, suam tantum produnt ignorantiam & insignem stultitiam. Et quemadmodum Simiæ non reperiuntur apud homines infimæ sortis, sed apud Magnates & Principes, quos quoque interdum lædunt: ita quoque adultores gaudent aulicis proximi esse, quorum in gratiam loquuntur, & aliis struunt insidias, atque suos cultores non raro decipiunt, & in magna mala conjiciunt: cujus rei exempla nimis

mis multa suppeditat lectio historica. Indolem autem morositatis mancipiorum admodum rite exprimunt Rhinoceros, Apes & vespæ, ut taceam alia, quæ nullo modo mitigantur, quamvis quispiam omnem adhibere velit operam.

§. II. Pedem ulterius promovemus ad ipsam Veritatem, sine qua locietas humana persistere nequit, atque illam summopere esse fovendam innuere videntur læpius nominatæ Apes, quæ nihil fucatum & unguentis odoribusque delibutum, non summo habent odio. Per plurimi tamen mortalium, hujus oppositum foedissimum, mentiendi vitium, ambabus, ut dici suevit, amplectuntur manibus. Quorum ingenium egregie indigitat Talpa, quæ solem plurimum odit ac fugit, nec nisi ad horam unam vel alteram potest degere super terram. Quod genuina cœcitatæ ac falsitatis imago est, quod nequeat solis, vel veritatis, radios sustinere, sed semper sub terra, & in obscuro degat. Nam sicuti tenebræ discutuntur à sole; ita mendacium à veritate

in exilium relegatur. Consortium quoque hyprocritarum ubique esse fugiendum, utpote hominibus probis & simplicibus valde nocivum, discimus, vel à Polypo, qui saxum in mari nactus, eidem adhæret firmiter, ejusque colorem induit, qualis qualis sit. Quo fit, ut piscium complures ad ipsum improvise nantes, tanquam ad saxum appellant, quos illico arreptos, devorat. Haud lecus vitanda est societas perfidorum hominum, quippe qui, alios candidæ animæ, suis lenociniis, cito fallere queunt. Quorū naturam, scorpium admodum scite declarat, qui prius capite blandire fertur, quò postmodum citius ac commodius lædat. Quo etiam serpentis antiqui calliditatem innuit, qui mortalibus objecta admodum grata objicit, quo tanto facilius eosdem in suam trahat nassam.

§. 12. Porro ad ipsam Taciturnitatem devolvimur, qui non minus quam cæteræ virtutes in Sacris Literis & apud prophanos Scriptores sum̄opere laudatur, maximæque in vita humana est neces-

cessitatis. Hanc nobis maximè commēdatam faciunt Grues, quæ dicuntur, quando ex Sicilia devolant, & monti Tauro appropinquant, quo in loco per plurimæ inveniuntur aquilæ, lapillos in ora recipere, ut hoc modo sibi ipsimet quasi silentiū imperent, ne in ungues aquilarum incidant. *Franz. part. 1. c. 6.* Et licet tacere justo tempore & loco egregia sit virtus, vitium tamen non exiguum est, semper & continuo silere, & non justo itidem tempore & loco sensa animi modeste proferre, & ad quæ sita non apposite respondere. Et quemadmodum hi tacendo plurimū peccant; ita non pauci sua loquacitate & garrulitate delinquant. Eorum indolem egregie depingunt Picæ, Ranæ, Cicadæ & similia, quæ nunquam tacere sciunt, sed sua garrulitate, otii amātes infestant. Fugienda itaque est garrulitas, cum fœdū illud vitium homini non raro maximo sit incoñmodo, quod discimus à Graculis, garrulitati valde deditis, quæ ipsis etiā quam sapissimè exitialis est.

§. 13. Breviter sic consignatis virtutibus, quæ dirigunt actiones nostras in ordine ad nosmetipsos, sequitur jam *Justitia*, quæ nostras actiones ad alios componit, dissipatos homines congregat, congregatos servat; quæque adeo necessaria est, ut sine illa, nulla *Respublica* esse possit salva, nec latronum aut furum cohors aggredi quidpiam aut efficere possit, nisi ipsimet, sui consortii respectu, hanc, vel umbram ejus foveant. Illam autem qualitercunque generi humano delineant *Leones*, qui in copiosissima multitudine rite observant, à quibus vulnerantur, & si non possunt evadere, irruunt tantum in illos, eosque solos prosternunt. *Plin.* l. 8. c. 6. Et si non vulnerantur, sed solummodo infestantur, telaque aberrant, non prosternunt, nec ungue lædunt, multo minus dilaniant, sed leviter solum percutiunt & terrent. Hujus virtutis etiam studiosissimæ sunt *Formicæ*, quippe quæ vacuæ, obviam eunt ferentibus onera, nihil ab illis petunt, nec vi auferunt, sed quælibet, & sibi, & utilitati publicæ colligere

gere studet. Justitiam adhuc amplectendam, perlonarumque acceptionem fugiendam, tacite quasi monent illa bruta, quæ sui generis amantes, quaslibet suæ speciei, pari prosequuntur benevolentia amorisque signis, neque majores inter & paucillas, pulchras & deformes, ullum faciunt discrimen. Quod & parentes discant licet à Cornicibus, quæ amore in filios feruntur æquali. Etiam furta esse vitanda, discant male morati ex Elephante, qui, ut refert Plutarchus de quodam in Syria, *cui servus seu gubernator pro integra bordei mensura, semper dimidiatam offerebat, presente jam Domino, cum servus seu rector Elephantis mensuram integram & plenam ipsi apposuisset, proboscide sua dimidiam partem segregavit, atque hac ratione, inspicienti vero furtum servi pulchrè patefecit.*

§. 14. Tandem accedimus ad Gratitude, Veritatis & Justitiæ sobolem, ut quidam illam dicere amant. Quasi duo priores gratitudinis actus, nempe beneficium agnoscere & prædicare, ad Veritatem pertinerent, ultimus, vero, beneficium

eium scil. retribuere, ad Justitiam spe-
 ctaret. Et sane hac virtute nihil frequen-
 tius occurrit in actionibus brutorū, nota-
 tim in Cane, Pardo, Lupo, Ciconia, &c.
 Mentionē facit Ælianus *lib. 6. c. 2.* de Par-
 do quodam, qui â teneris cum hædo con-
 sueverat: tandem hædum â Domino de
 industria seu sponte dilaniatum, Pardoq;
 devorandū fuisse appositū, qui tamen ab
 hoc suo contubernali prorsus abstinuit.
 Longè ergo deteriores sunt homines, qui
 non rarò fraternæ charitatis plane im-
 mores, suos necessarios atq; consangui-
 neos, quibuslibet modis excruciatos, qua-
 si devorant. Refert porro Ælianus *l. 8. c. 22,*
De vidua quadam Tarentina, quæ, æstivo tem-
pore, cum pulli Ciconiarum maturius evolassent,
atque unus eorum infirmior delapsus fuisset,
atque erus suum fregisset, sanavit illa eundem.
Sequenti anno cum illa ipsa vidua in aprico loco
sedebat solis captandi gratia, dimisit sese eadem
Ciconia humili volatu ad mulierem, & ex un-
guibus lapillum quendam pretiosum in genu e-
jus misit, posteaque in lecto consedit, quo indi-

caret se eundem esse, quem praterlapso anno sanaverat, eumque agnovit, visa ipsius cicatrice.
 Adeo etiam bruta rationis expertia beneficiorum memoriam tenent. Quam itaque execrandum est, homines ratione præditos, & quidem ad imaginem DEI conditos, ejusmodi bestiis esse inferiores! Nihilominus tamen complures vitio huic mancipati inveniuntur: quorum imago est Cuculus, qui matrem suam, ut volunt, Cucurram, à quâ excluditur atque fovetur, juxta sententiam Veterum, avidè impieque devorat.

§. 15. Antequam scruptionis nostræ filium abrumpimus, ultimo jam loco subjungere placet, Amicitiam, virtutis effectum, & societatis humanæ vinculum, per quod non tantum Republica ædificatur, sed res privatæ maxime crescunt: & ad bene beateque vivendum ac virtuose agendum, plurimum affert momenti. Illam proinde summo nisu colendam, varia obliquè quasi suadent animantia, non modo, quod illam inter se, sed etiam cum hominibus

in-

ineant, utpote Elephanti, Dracones, Delphini, &c. Cōmemorat Plutarchus de quodam Elephante, qui Alexandria pulcherrimam quandam fœminam singulari amplexus fuit amore, eique inter prætereundum poma attulit, juxta illam parumper commoratus est, proboscidemque corpori ejus blande admovit; præter multa alia hujusmodi exempla, quæ nobis suppeditat diligens lectio historiarum. Et licet Draco sit animal admodum horribile, notat tamen Ælianus *lib. 6. c. 63.* in Arcadia quendam fuisse inventum, qui vehementer amabat puerum, & cum parentes exitium filii ab hoc consortio nasciturum metuebant, Draconem in sylvam ablegarunt; accidit autem forte fortuna, ut puer adultior factus iter faceret, & incideret in latrones, valdeque acclamaret: bestia igitur utpote quæ acutissimo pollet visu & auditu, vocem pueri agnovit, ipsum liberavit, liberatumque domum reduxit. Quam itaque auditu indignum est, conterraneos, imo fratres,

tres, non modo nullum præstare auxili-
 lium, urgente necessitate, verum insuper
 damnum inferre, semetipsos invicem læ-
 dere, gravissimaque pericula quibuslibet
 modis augere. Quam ardentissimo quo-
 que amore parentes debent amplecti li-
 beros suos, inculcant omnia fere bruta,
 imo stupidissima. Nam quid Asino stu-
 pidius? fœtus tamen suos adeo vehemen-
 ter amat, ut per aquas & ignem ad eos
 currat, eosque contra pericula defendat,
 quantum valet. Amorem Gallinæ in suos
 pullos non memoro, siquidem non mo-
 do quotidiana experientia confirmet i-
 pfius sollicitudinem esse insignem, verum
 etiam Sacræ Pandectæ, eandem summis
 efferant encomiis. Quanta etiam cura
 ac sollicitudine ulterius educandi atque
 instituendi sunt liberi, qualitercunque ad-
 umbrare videtur Aquila, pullos suos,
 quam primum volare didicerunt, expel-
 lens, atque in altum extollens, ut adver-
 sos solis radios intueri assuescant: *Plin.*
L. 10. c. 3. Hirundo, sæpius nominata, ma-
 tu-

cure etiam assuetacit pullos ad inquirendum cibum. Ita quoque à primis quasi unguiculis, vel ad scholam, vel ad alia artificia manuarum, ducendi sunt liberi, ut discant, quo successu temporis sibi honeste victum & amictum comparare queant. Et quemadmodum parentes, tantam curam & sollicitudinem debent filiis suis bene educandis recteque instituendis; ita quoque filiorum esse, parentes summa animi veneratione, omnique pietate filiali ubivis locorum prosequi, vivis quasi coloribus delineant Ciconiæ, quæ maxima cura fovet suos parentes senio confectos, nec facile patiuntur eos evolare ad quærendum pabulum, sed ipsæ discurrent, & deferunt parentibus necessaria: *Ælian. l. 3. c. 23.* Ardentiori tamen adhuc amore & pietate parentum suorum tenetur Merops, quæ non differt gratitudinem suam ad senium usque eorum, sed, quam primum volare discit, illam exercere incipit: *Ælian. l. 11. c. 30.*

Quod sane pulcherrimum est exemplum

omni-

omnibus piis liberis commendatissimum, quos decet pio zelo parentibus benefacere, & nequiquam gratitudinem suam in seros differre annos. Imo ejusmodi pietatis affectu debent liberi parentes amplecti, non modo vivos, verum etiam post mortem, cadavera scilicet eorum curando honestè humo mandari: videntur id quodammodo observare Elephanti, qui nunquam sui generis mortuum quempiam prætereunt, quin terram, vel ramum, proboscide imponant *Ælian. L. 5. c. 49.* Apes etiam suorum mortuorum celebrare exequias asserit Plinius, *lib. 11. c. 18.* dicendo: *Multas apes, quando una defuncta est ejicienda, prodire in funus: Et extincto Rege totam plebem mœrere ignavo dolore, non convehere cibos, sed tristi tantum glomerari murmure circa corpus ejus.* Si jam hoc fit inter bestiolas, quanto magis hominibus curæ esse debet, ut suorum parentum & propinquorum cadavera, humo rite & solenniter commendentur. Et ut post mortem nostri memores habe-

beamus superstites, qui curam nostri gerant, amplectenda videtur Societas, quam & inculcant uno nomine, omnes aves gregales, utpote Columbæ, Grues, Sturni, Graculi & similes. Item Formicæ & Apes, quæ velut rempublicam quandam habent. Hac etiam vita gaudent boves, quorum alter alterum inquit, & frequenti mugitu suum testatur desiderium, si non cito reperiat socium. Horum aliorumque egregia exempla imitari debent Christiani, quærendo consortium piorum hominum & esse memores, quod pessimorum & sceleratorum sodalitia, ceu cane & angue pejora, sint fugienda. Et essent quidem per plurima ad nobilem hanc materiam pertinentia in medium adhuc proferenda; verum instituti nostri ratio, nec non ipsa temporis angustia illud ipsum prohibet ulterius persequi. Idcirco heic gradum sistimus, atque à Te candide Lector, qua par est, animi observantia, contendimus, ut hunc nostrum tenuitatis ingenii foetum, tua æquitate fovere digneris.

Doctrina & moribus insigniter conspicuus,
DN. JOHANNES RYDBOHM,
Amice probatissime.

Virtutis prodant si tot documenta animantes,
Quis cognata Polo, Mens non in pectore
præsens;

Candida præcedit *Pietate* Ciconia nobis,
Ut pia quæ soboles humeris fert membra pa-
rentum,

Præstat & ore cibos, ac munera mutua reddit.
Sedulitate monet magni Formica laboris,
Hæc redit, itq; frequens solers, ut condat acervo
Ore trahit quodeunq; potest, & provida *lucra*.
Jam nihili posthac somni socordia mater,
Et mentem vitiiis nil contaminare nocivis,
Sanctius his animal mentisque capacius altæ,
Nivelit esse minus, virtute animantibus impar.
Exemplo vixisse juvat. Non, scire Tonantem,
Sufficiet tibi, sed sit tota mente colendus.
Singula quid referam? docet hæc Tæa Suada ma-
nusque

Dexteritasq; satis, mi conjunctissime RYDBOHM.
Gratulor ingenium Te sic coluisse per artes,
Ut sis nunc doctæ non ultima gloria turba.
Vive DEO dignus porro, Te præmia justa
libere pro meritis cum fœnore læta manebunt.

Mense quam vena promtior ludebat

J. NEELMAN,
Ostr. Goth.